

Sueton: Om grammatikerne og retorerne

Oversat af Peter Bruun Hansen¹

Forbemærkning

Alle kender Suetons kejserbiografier, og hvis ikke man selv ved af det, kender man garanteret til billedet af Roms kejsere som nogle brutale og udsvævende typer, der konstant måtte frygte for deres liv, medmindre de kom deres virkelige eller indbildte fjender i forkøbet med dolken eller giften. Det er et billede som uheldigvis ved den nærmest sensationsjournalistiske tiltrækningskraft på alle tiders publikum, læsende og ikke læsende, resulterer i at dette aspekt, interessen for det pikante, overskygger Suetons store bedrift, hans omhyggelige dokumentation af stort og småt i hans emners levned og vandel og i den for Sueton ikke så fjerne fortids privat- og samfundsliv.

En senantik arvtager kan skrive således:

Jeg har såvist ikke haft i tankerne at efterligne Sallust, Livius, Tacitus, Trogus eller overhovedet nogen af de fremragende skribenter i min fremstilling af kejsernes liv og tidsalder, men snarere Marius Maximus, Suetonius Tranquillus, Fabius Marcellinus, Gargilius Martialis, Julius Capitolinus, Aelius Lampridius og andre, der har overleveret dette og hint, ikke så meget i en udsøgt stil som sandfærdigt. Jeg er nemlig en forsker, det kan jeg ikke nægte, og tilskyndet til det af dig, som skønt du véd meget, ønsker at vide meget mere.

Disse ord stammer fra indledningen til biografien om kejser Probus i den samling kejserbiografier der er kendt under navnet *Historia Augusta* (HA, Probus 2.7).² Modsætningen mellem det *udsøgte* (*docte*) og det *sandfærdige* (*vere*) stammer fra genreovervejelser: Tacitus' og Livius' historieværker er drevet frem af en politisk dagsorden, mens Sueton i sine biografier ganske vist har en almindelig moralsk holdning til sine emner, men ikke bygger sin fortælling som fundament for nogen form for politisk agitation.

-
1. Tak til Christian Thruue Djurslev og Anders Grunnet for at have læst og forbedret hhv. første og andet udkast, og til Aigis' anonyme læsere for at have frelst Sueton fra mange af mine dumheder.
 2. Oversættelse Torben Damsholt (*Romerske kejsere. Historia Augusta*, København, 2011).

Hvad der mere end noget andet berettiger Sueton til hans fortsatte popularitet, hans litterære og historiske betydning, er altså hans iver efter at dokumentere. Det skinner tydeligt igennem i hans biografiske forfatterskab, men er også synligt gennem tidens tåger når man ser en liste over hans tabte værker: *Ciceros Stat; Metoder til beregning af tiden; Grammatiske problemer; Græske skældsord; Romersk klædedragt; Menneskenes fysiske mangler; Berømte skøgers liv og levned*.³

Foruden alle disse lærde værker forfattede Sueton endnu et biografisk værk: en samling af bøger med tematisk ordnede levnedbeskrivelser, oftest kaldet *De viris illustribus*, "Om berømte mænd" (DVI); værket omfattede biografier over digtere, talere, historikere, filosoffer, grammatikere og retorer. Vores kendskab til værket er meget spinkelt.

Talerne, historikerne og filosofferne kender vi næsten udelukkende til fordi Hieronymus i sin oversættelse af Eusebios' *Chronica* indføjer en del uddrag. Den græske kirkefader Eusebios' krønike var ordnet som en lodret kalender med kolonner der hver indeholdt en kronologisk ordnet liste over begivenheder i ét land. Da den latinske oversættelse naturligvis fordrede en romersk kolonne, greb Hieronymus til de værker han havde adgang til og indføjede historiske begivenheder og personalhistorisk stof, heriblandt altså en hel del overskriftagtige uddrag fra DVI.

Af de antikke digterbiografier om Terents, Horats, Vergil, Lucan, Tibul og Persius, som med nogen sandsynlighed alle har rod i Sueton, er det kun Terents' der næsten utvivlsomt er bevaret uden senere ændringer, idet Donat, i hvis Terentskommentar det optræder, afslutter biografien med ordene *Haec Suetonius Tranquillus*, "Ovenstående <skriver> Suetonius Tranquillus." Donats Vergilbiografi ligner en redigeret udgave af Sueton, Horatsbiografien hos de senantikke kommentatorer bærer præg af en typisk Suetonsk interesse for det pikante. Adskillige flere er kendt fra Hieronymus, mens levnedbeskrivelserne selv er tabt for evigt.

3. Listen er taget fra Leo Hjortsø's forord til Drachmanns oversættelse af kejserbiografierne (*Romerske kejsere*, Kbhvn. 1963).

Der er kun bevaret én afdeling af DVI, til gengæld er det også en af de mest interessante, nemlig størsteparten af afdelingen *De grammaticis et rhetoribus*, "Om grammatikere og retorer" (DGR).⁴

I 1425 fik Poggio Bracciolini kendskab til flere gamle håndskrifter som befandt sig i benediktinerklosteret i Hersfeld, hvoraf det ene indeholdt ukendte værker af Tacitus og Sueton: *Germania*, *Agricola*, *Dialogus de oratoribus* og vores *De grammaticis et rhetoribus*. Han forsøgte i de følgende år forgæves at sikre sig denne *Codex Hersfeldensis* – han havde ligeledes hørt rygter om et eksemplar af Frontin i samme kloster – men først i 1455 lykkedes det Enoch d'Ascoli at købe det og bringe det til Vatikanet som en del af pave Nikolaj d. 5.s bestræbelser på at grundlægge Vatikanbiblioteket. Her blev det kopieret flere gange, men tilsyneladende har Enoch d'Ascoli pillet det fra hinanden og forsøgt at sælge det. En rest af håndskriftet, indeholdende *Agricola*, er bevaret, men Sueton kender vi kun fra humanistiske kopier. Man må formode at det lille værkfragment af Sueton fandt vej til *Codex Hersfeldensis* på grund af emnesammenfaldet med

-
4. Aigisredaktionens læsere er her af den mening at det græsk-latinske ord *rhetor* bør gengives med det danske *retoriker* snarere end *retor* – en holdning som let forsvares derved at ordet *retoriker* til forskel fra *retor* optræder i nutidigt dansk. Jeg har imidlertid i det følgende alligevel valgt at bevare *retor* frem for *retoriker*. Dels findes det rent faktisk på dansk: Jensen og Goldschmidt oversætter *rhetor* sådan, ordet optræder både i Meyers Fremmedordbog og i ODS i betydningen veltalenheds-lærer; ordet findes blot ikke i DDO endsige moderne dansk; et blik mod syd og et opslag i den tyske ordbog Duden giver os følgende definition på Rhetoriker: *Redner, der die Rhetorik beherrscht*, hvorimod en *Rhetor* tillige har betydningen *Meister der Redekunst (im alten Griechenland)*, nøjagtig som i ODS. Af en søgning i KorpusDK på *retoriker* – som ikke har en definition i DDO – fremgår det at de betydninger man tillægger ordet *retoriker* (dog kun 18 eksempler) på moderne dansk, overordnet kan deles i følgende: 1) En person der beskæftiger sig med den akademiske disciplin retorik (*Hovedspørgsmålet var dengang hvad retorikere kunne bidrage med, som journalister og medieforskere ikke selv kunne.*) 2) En person der er dygtig til praktisk retorik (*Seidenfaden er en glimrende retoriker ...*). Eksemplerne på *retoriker* om antikke personligheder falder også inden for disse betydninger. Ordet er altså ikke umiddelbart anvendeligt for den antikke *rhetor*. En retors lærergering er stort set ukendt i Danmark, og derfor har vi heller ikke noget velegnet ord; det skulle lige være *veltalenhedslærer*, som føles temmelig bedaget. I stedet for at tilpasse den antikke terminologi til moderne dansk – og dermed måske give køb på den betydning af ordet som den antikke forfatter kendte – er det efterhånden almindelig praksis at man i klassikeroversættelser bevarer den antikke betegnelse enten i sin oprindelige form eller fordansket: Grammatiker, ikke skolelærer; kurie, ikke rådhus; Hispania, ikke Spanien. En *retor* var en lærer der holdt en særlig skole hvor romerske (og græske) drenge lærte at tale godt, enten for senere at kunne varetage de offentlige hverv hvor det var nødvendigt at være en god taler (*orator*), eller fordi det ansås for at være en naturlig del af skolegangen. Kort sagt er ordet *retoriker* uegnet til at gengive det græsk-latinske ord *rhetor*, og jeg bevarer derfor oversættelsen *retor* med henvisning til nabosproget og til fortiden såvel som en opfordring til den moderne danske læser om at bemærke forskellen mellem antikke og moderne samfundsforhold.

Tacitus' *Dialogus de oratoribus*. Sandsynligvis har den karolingiske skriver fundet en udgave af DGR som i senantikken var udtaget fra sin oprindelige sammenhæng, hvilket man også kan udlede af den indholdsfortegnelse som stod foran værket i *Hersfeldensis*, og som med al sandsynlighed blev sammenstillet engang i senantikken eller tidlig middelalder. Indholdsfortegnelsen, som afspejler en mere komplet tekst end den vi har bevaret, udviser misforståelser om værkets opbygning og for størstedelen af navnene også korrupte stavemåder. Det er gengivet i oversættelsen. Hvis Hersfeld-skriveren havde haft adgang til hele DVI, ville han nok – vi antager at han var en hædersmand – have kopieret flere afdelinger af værket.

På Suetons latin er en *grammaticus* en elementarlærer, den skolemester som indterper græsk og latinsk sprogfærdighed og litteratur med unge drenge, en type som man vist stadig gøs over for et par generationer siden; en *rhetor* er ikke en taler, det hedder på (Suetons) latin en *orator*, men en retoriklærer, som skoledrengene begyndte at komme hos når deres *grammaticus* ikke havde mere at lære dem; denne tvedeling var ikke en naturgivet tilstand, men vandt indpas i første halvdel af første århundrede f.v.t. Traditionelt havde romerske drenge gået i en slags mesterlære hos en ældre sagfører eller politiker, men allerede i Ciceros ungdom supplerer retorerne den traditionelle uddannelsesform.

Trods den fremtrædende stilling som den litterære og retoriske dannelse indtog i tiden omkring Kristi fødsel, hørte disse skolelærere oftest til de absolut laveste rangklasser: enten var de husslaver, eller også var de frigivne der ernærede sig ved lønarbejde. De kunne rigtignok stå i et nært forhold til deres til tider meget højtstående elever (se fx Ciceros omtale af grammatikeren Nicia i kap. 14), men deres sociale og politiske gennemslagskraft forblev den til standen hørende.

Man kunne i det lys fristes til at se Sueton som en slags social frontløber, en filantrop der ikke følte sig for fin til at beskæftige sig med lavere samfundslag, men hans valg af grammatikere og retorer beror snarere på en gradvis udvikling i den romerske elitekultur i løbet af kejsertidens første århundrede end på nogen social tendens. Allerede Seneca den ældre (far til tragedieforfatteren, læreren og filosofen Seneca, farfar til digteren Lucan) lader sig overtale til at skrive et helt erindringsværk om retorikken i skolerne i augustæisk tid, og det er næppe tilfældigt at det er mænd som Gellius, Fronto, Censorinus, Donat, Macrobius, Servius, Marius Victorinus, for ikke at tale om alle de *Artes grammaticae* som vi kender under samletitlen *Grammatici Latini*, der

overlever fra Romerrigets sidste fire århundreder; det vidner om den litterære dannelses status som den ypperste form for *conspicuous leisure* at Fronto fører korrespondance med Marcus Aurelius, at Macrobius lader sin lærde dialog *Saturnalia* udfolde sig mellem Roms største mænd i en form der både implicit og eksplicit lægger sig op ad Ciceros største dialoger i alt andet end emnerne. Ciceros store mænd drøfter filosofi, statskundskab og praktisk retorik; Macrobius' store mænd drøfter Vergils imitation af Homer og Ennius og hans kendskab til auguralret.

Suetons biografiske metode kan, for så vidt man kan kigge ham over skulderen, i korte træk sammenfattes som følger: Han fremdrog hvad han kunne finde af levnedsbeskrivelser, korrespondance og antydninger af selvbiografisk stof i de værker som de beskrevne personer selv havde skrevet, og af disse forskelligartede kilder tegnede han, eller forsøgte at tegne, et samlet billede af sit emne som privatperson, som borger, og i den funktion der har gjort ham fortjent til at optages i DVI.

Et smukt eksempel på en levnedsbeskrivelse med mange og forskelligartede kilder er Donats Vergilbiografi, som med al sandsynlighed bygger nøje på Suetons: Her citeres foruden Vergils egne og uægte værker (især *Bucolica* blev i eftertiden anset for at være allegorisk selvbiografi) fjorten navngivne kilder, foruden utallige udsagn som ikke underbygges med nogen autoritet, men som næppe er grebet ud af luften; alt dette fylder otte sider i Gorm Tortzens oversættelse (*Aigis 6.1*). I Terentsbiografien citeres Fenestella, Cornelius Nepos, Porcius Licinius, Volcatius Sedigitus, Varro, C. Memmius, Santra, Q. Cosconius, Afranius, Cicero og endelig Cæsar på knap to sider.

Hvad angår Vergil og Terents, som ved det første århundredes slutning for længst var indgået i det almindelige pensum, var Sueton formentlig godt forsynet med tidligere kildesamlinger og biografier, men hvad med hans *grammatici* og *rhetores*?

For Cicero, Sulla og Asinius Pollio havde det vel været utænkeligt at man halvandet århundrede senere skulle skrive biografier, ikke om dem selv, men om deres lærere, og følgelig har der næppe været nogen systematiske fremstillinger at trække på i arbejdet. Sueton indleder både rækken af biografier om grammatikerne og om retorerne med at skrive at han i det følgende skriver om dem som han har kunnet finde materiale om, og af de steder hvor kilderne til hans oplysninger bliver afsløret tør man måske gætte at Sueton under sin brede læsning har gjort sig prosopografiske optegnelser; om der har været tale om en systematisk søgen, kan næppe afgøres i dag.

Ofte har han kun fundet et par spredte omtaler af grammatikerens private og offentlige liv, ofte i deres egne og deres kollegaers værker, undertiden er der mere berømte vidnesbyrd. Således har Sueton fundet omtaler af grammatikeren (og digteren) Valerius Cato i et brev af Messala Corvinus (4. 2) og hos digterne Ticida, Cinna og Furius Bibaculus (11); Cicero erindrer sig hvor stor popularitet retoren Plotius Gallus nød i hans ungdom (26. 1), og retoren Sextus Clodius, der var knyttet til Antonius, bliver omtalt i den anden philippiske tale (29. 2). Når Sueton havde fundet tilstrækkeligt med omtaler, eller ikke kunne finde flere, stykkede han dem sammen til noget der i bedste fald er et sammenhængende billede af den portrætterede person. Om det er lykkedes, vil jeg i hvert tilfælde overlade til læserens afgørelse.

Oversættelsen bygger på Robert A. Kaster, *Suetonius De Grammaticis et Rhetoribus Edited with a Translation, Introduction and Commentary*, Oxford 1995, som er en guldgrube for alle der fatter interesse for DGR. De steder hvor oversættelsen afviger fra Kastors latinske tekst, bemærkes dette i en note. Nogle udgaver bruger en afvigende inddeling i kapitler og afsnit, hvilket for overskuelighedens skyld er forbigået i tavshed. Digtfragmenter er forsynet med henvisning til E. Courtney, *The Fragmentary Latin Poets*, Oxford 1993^{1.5} Henvisninger til øvrig latinsk litteratur følger almindelig praksis. Overskrifterne står for oversætterens regning.

Efter oversættelsens færdiggørelse er den nye Oxfordudgave af Sueton udkommet (aug. 2016): *C. Suetoni Tranquilli De Vita Caesarum Libros VIII et De Grammaticis et Rhetoribus Librum, recognovit brevis adnotatione critica instruxit Robert A. Kaster, Oxford 2016*. Tekstkonstitutionen i den nye udgave adskiller sig tilsyneladende ikke i nogen væsentligheder fra Kastors tidligere udgave.

5. Henvisninger til Courtney, som i hvert fald i den engelsksprogede verden er blevet til standardværket for latinske fragmenter, falder i to grupper: (1) Når fragmentet stammer fra en navngiven digter af hvem der er bevaret mere end ét fragment, i formen *navn frg. Courtney (Sevius frg. 1 Courtney)*. (2) Når fragmentet enten er en navngiven digters eneste bevarede eller er anonymt, i formen *Courtney side (Courtney s. 306)*. Værket findes i en revideret andenedgave (Oxford 2003), som skal have de samme numre og sidetal.

Sueton: Om grammatikerne og retorerne

Indhold

[ind.] {Grammatikere:

Aelius Praeconius

Sevius Nicanor

Aurelius Opilius

M. Antonius Gniphos

M. Pompilius Andronicus

L. Orbilius

L. Ateius Philologus

P. Valerius Cato

Cornelius Epicadus

Curtius Nicia

Laeneus

Q. Caecilius

M. Verrius Flaccus

L. Crassicius

Scribonius Aphrodisius

C. Iulius Phriginus

C. Melissus

M. Pomponius Marcellus

Q. Remmius Palaemon

Val. Probus

Ligeledes Retorer:

Plotius Gallus

L. Voltacilius Pilutus

M. Epidius
Sex. Clodius
C. Albucius Silus
L. Caestius Pius
M. Porcius Latro
Q. Curtius Rufus
L. Valerius Primanus
Verg. Flavius
L. Stadius Ursulus
P. Clodius Quirinalis
M. Antonius Liberalis
Sex. Julius Gabinianus
M. Fabius Quintilianus
Iul. Tiro}

Grammatikkens historie i Rom

[1.] (1) Engang fandtes grammatikken ikke engang i Rom, og den nød heller ingen anseelse, fordi staten dengang var simpel og krigerisk og endnu ikke havde tilstrækkelig fri tid at vie til de frie discipliner.

(2) Grammatikkens begyndelse blev også beskeden, idet nemlig de første lærere, som tillige var digtere og halvgrækere (jeg taler om Livius og Ennius, om hvem det er skrevet at de underviste på begge sprog både ude og hjemme), kun underviste i græske forfattere, eller reciterede det de selv måtte have skrevet på latin.

(3) Det som nogle skriver om at den omtalte Ennius udgav to bøger, en om bogstaver og stavelser og en om versfødder, har L. Cotta nemlig rigtigt modbevist: det var ikke digteren, men den senere Ennius, hvis bøger om spådomskunsten også skal foreligge.

[2.] (1) Den første til at indføre grammatikstudiet i byen var derfor efter min mening Krates fra Mallos, en samtidig med Aristarchos. Han blev sendt til senatet af kong Attalos mellem den anden og tredje puniske krig lige omkring Ennius' død;⁶ i området omkring Palatium faldt han i et kloakhul og brækkede benet, og al den tid hans sendefærd og rekonvalescens varede, afholdt han mange forelæsninger og holdt jævnligt undervisning, og således tjente han til eksempel for vore landsmænd.

(2) De efterlignede ham dog kun for så vidt at de bearbejdede digte som endnu ikke var særlig udbredte, som enten var skrevet af deres afdøde venner, eller andres digte som de godt kunne lide, og ved at læse og kommentere gjorde de andre bekendt med dem.

Således inddelte C. Octavius Lampadio Naevius' *Punicum Bellum* i syv bøger, et digt der var komponeret i én bog uden inddelinger. Senere arbejdede Q. Vargunteius med Ennius' *Annales*, og på bestemte dage plejede han at læse op af værket foran store folkemængder. Laelius Archelaus og Vettius Philocomus tog deres ven Lucilius' *Saturae* under behandling; Pompeius Lenaeus siger at han læste dem hos Archelaus, Valerius Cato at han læste dem hos Philocomus.

[3.] (1) På alle punkter bragte L. Aelius Lanuvinus⁷ og hans svigersøn Ser. Clodius⁸ systematik i grammatikken og udvidede den; begge var de romere af ridderstanden, begge med stor og mangesidet erfaring både i lærdom og i statsførelse.

(2) Aelius havde to tilnavne: han blev dels kaldt Praeconinus, fordi hans far havde været udråber, dels Stilo, fordi han plejede at skrive taler for de fornemste mænd; han var en så stor fortæller for optimaterne, at han ledsagede Metellus Numidicus i landflygtighed.⁹

(3) Da Servius bedragerisk tilskrev sig selv en af sin svigerfars bøger, som endnu ikke var offentliggjort, mistede han sit gode omdømme, forlod af skam og ærgrelse byen, og han blev også ramt af podagra i fødderne. Da han ikke kunne holde denne

6. Tidspunktet lader sig ikke fastslå nøjagtigt: Ennius døde omkr. 168 f.v.t., men Attalos d. 2. blev ikke konge før 159/8.

7. Født omkr. 150 f.v.t.

8. Død omkr. 60 f.v.t.

9. 100 f.v.t.

sygdom ud, smurte han sine fødder med gift og gjorde dermed så meget skade på dem at han ganske vist levede, men at den del af kroppen så at sige var død forud for sin tid.

(4) Fra denne tid voksede denne disciplin mere og mere i anseelse såvel som faglig omhu, indtil ikke engang de mest berømte mænd holdt sig tilbage fra selv at skrive noget i genren; til tider skal der på én gang have været mere end tyve velbesøgte skoler i byen.

(5) Priserne for grammatikere og deres honorarer blev endda så høje, at det er et faktum at Lutatius Daphnis – som C. Melissus med et ordspil på hans navn kaldte for ‘Pans elskede’ – blev købt af Q. Catulus for 700.000 sesterts og kort efter frigivet, og at L. Appuleius af en yderst velhavende ridder ved navn Aeficius Calvinus blev hyret til at undervise i Osca for 40.000 sesterts om året.

(6) I provinserne var grammatikken nemlig også trængt frem, og nogle af de mest berømte lærere underviste uden for Rom, især i Gallia Togata, blandt andre Octavius Teucer, Sescenius Iacchus og Oppius Chares; den sidste underviste indtil sin allersidste tid, ikke blot efter han mistede evnen til at gå, men selv da han havde mistet synet.

[4.] (1) Efter græsk sprogbrug kom betegnelsen *grammatici* i almindelig udbredelse, men i begyndelsen blev de kaldt *litterati*. Cornelius Nepos skriver i en lille bog hvor han skelner *litteratus* fra *eruditus*, at man almindeligvis kalder dem for *litterati* som omhyggeligt og skarpsindigt og med afsæt i stor viden kan udtrykke sig i tale eller skrift, men at betegnelsen i øvrigt egentlig burde bruges om dem der udlægger digterne, og som på græsk bliver kaldt *grammatici*.

(2) Messala Corvinus viser i et brev at de også blev kaldt *litteratores*, idet han siger at han “ikke havde noget at gøre med Furius Bibaculus, ikke engang med Ticide eller med Cato som var *litterator*.” Dermed må han uden tvivl mene Valerius Cato, som både var en velkendt digter og grammatiker.

(3) Nogle skelner mellem *litteratus* og *litterator* på samme måde som grækerne skelner mellem *grammatikós* og *grammatísta*, og de regner den første for meget lærd, den anden kun for beskedent uddannet. Denne opfattelse bekræfter Orbilius desuden med eksempler; når der hos de gamle blev sat et hold slaver til salg, skriver han, var det nemlig ikke rent tilfældigt hvem der blev tituleret *litteratus*, og hvem der blev tituleret *litterator*, altså en der ikke havde en fuldendt litterær dannelse, men kun en overfladisk.

(4) De gamle grammatikere underviste også i retorik, og der er overleveret værker af mange af dem om begge fag. (5) Efter min mening bevirkede denne sædvane at senere grammatikere, skønt fagene var blevet skilt ad, bibeholdt eller opfandt visse former for øvelser i undervisningen i veltalenhed, for eksempel tænkte retstilfælde,¹⁰ genfortællinger,¹¹ tiltaler,¹² udredninger af årsager¹³ og andre sådanne øvelser; det gjorde de vel for at drengene ikke skulle overlades til retorerne helt tørre og golde. (6) I vore dage kan jeg se at man springer de øvelser over, på grund af nogle læreres ørkesløshed og manglende taleevner; jeg tror ikke det er fordi man ikke bryder sig om faget. Jeg erindrer fra min tidlige ungdom at en vis Princeps hver anden dag deklamerede, hver anden dag underviste, nogle gange underviste han endda om morgenen, og efter middag lod han sit kateder fjerne og deklamerede. Jeg plejede også at høre fra ældre mennesker at nogle gik direkte fra grammatikernes skolebænk til forum, hvor de blev optaget blandt de mest fremtrædende advokater.

Grammatikerne i Rom

(7) Af berømte lærere, som man kan skrive noget om, eller som i det mindste jeg kan, har der omtrent været følgende:

Sevius Nicanor

[5.] (1) Sevius Nicanor var den første der ved sin undervisning opnåede berømmelse og anseelse. Foruden afhandlinger, hvoraf størstedelen dog siges at være stjålne, skrev han en *satura*, i hvilken han viser at han er frigiven og at han havde to *cognomina*:

Marcus' frigivne Sevius Nicanor svarer ikke!

Sevius Postumianus, den selvsamme Marcus, han svarer¹⁴

(2) Nogle hævder at han på grund af en eller anden skandale trak sig tilbage til Sardinien og døde dér.

10. *Problemata*.

11. *Paraphraseis*.

12. *Adlocutiones*.

13. *Aitiologiai*.

14. *Sevius frg. 1 Courtney*. Epigrammets tekst er i udgaverne forsynet med *cruces*, og jeg har for læsbarhedens skyld fulgt Courtneys foreslåede tekst.

Aurelius Opillus

[6.] (1) Aurelius Opillus, en frigiven af en epikuræer, underviste først i filosofi, siden i retorik, og til sidst i grammatik. (2) Så lukkede han imidlertid sin skole og fulgte med Rutilius Rufus til Asien efter dennes domfældelse,¹⁵ og sammen med ham nåede han til sin alderdom i Smyrna.

Han forfattede et antal bøger om forskellige lærde emner, og ni af dem udgør én samling; fordi han regnede forfatterne og digterne for at være musernes klienter, skrev han at det ikke var uden god grund at han havde komponeret og navngivet værket efter gudindernes antal og navne.

(3) Jeg har bemærket at hans *cognomen* i de fleste kataloger og bogtitler bliver stavet med ét L, men han anfører det selv med to i et akrostikon i den lille bog der hedder *Pinax*.

M. Antonius Gniphos

[7.] (1) M. Antonius Gniphos blev født som fri mand i Gallien, men blev sat ud. Hans plejefar frigav ham og lod ham uddanne – endog i Alexandria, hævder nogle, i nær forbindelse med Dionysios Skytobrachion; det vil jeg imidlertid ikke uden videre fæste lid til, da kronologien ikke passer.

Han siges at have været meget begavet, med en enestående hukommelse, og ikke mindre lærd i det græske end i det latinske; desuden var han af natur venuesæl og omgængelig, indgik aldrig nogen kontrakt om aflønning, men opnåede desto mere gennem sine elevers gavmildhed.

(2) Han underviste først i den guddommelige Julius' husstand, da denne stadig var dreng, sidenhen i sit eget private hjem; han underviste også i retorik, idet han hver dag gav regler for veltalenheden, men kun deklamerede på nundinerne. Man siger at hans skole var besøgt af berømte mænd, blandt andre M. Cicero, endog under dennes prætur.¹⁶

15. Omkr. 92 f.v.t.

16. 66 f.v.t. Gniphos blev således tidligst født 116 f.v.t.

(3) Han skrev mange værker, skønt han ikke nåede ud over sit halvtredsindstyvende år. Ateius Philologus hævder dog at han ikke efterlod mere end to bøger om det latinske sprog, resten af hans skrifter skulle være hans elevs, ikke hans eget værk, og i dem findes også hans eget navn et sted.

M. Pompilius Andronicus

[8.] (1) M. Pompilius Andronicus, af afstamning syrers, holdt man på grund af hans forkærlighed for den epikuræiske skole for at være for skødesløs i sit hverv som grammatiker og uegnet til at holde skole. (2) Da han af den grund kunne se at han i Rom ikke alene blev mindre agtet end Antonius Gniphos, men også end andre og ringere grammatikere, flyttede han til Cumae og levede der i lediggang og forfattede en mængde skrifter.

(3) Han blev dog så fattig og trængende at han blev tvunget til at sælge sit virkelig fremragende lille register til Ennius' *Annales*, for 16.000 sesterts.

Orbilius skriver at han købte bøgerne, som ikke var blevet offentliggjort, og sørgede for at de blev offentliggjort under forfatterens navn.

L. Orbilius Pupillus

[9.] (1) L. Orbilius Pupillus fra Beneventum blev helt overladt til sig selv da begge hans forældre på en og samme dag svigagtigt blev dræbt af deres modstandere; først stillede han sig til rådighed som tjener for embedsmænd; siden gjorde han tjeneste som adjutant i Makedonien, og derefter som rytter; (2) da han havde aftjent sin militærtjeneste, helligede han sig igen de studier, som han siden sin barndom havde fordybet sig i. Efter længe at have virket i sin hjemby flyttede han endelig i sit halvtredsindstyvende år til Rom i Ciceros konsulatsår.¹⁷

(3) Dér underviste han med større berømmelse til følge end profit. I et af sine skrifter, fra da han allerede var en meget gammel mand, tilstår han nemlig at han var fattig og boede på et kvistværrelse.

17. 63 f.v.t. Orbilius blev således født omkring 113 f.v.t.

Han udgav også en bog med titlen *Peri alogias*,¹⁸ som indeholder klager over uretfærdigheder, som lærere måtte finde sig i på grund af forældrenes ligegyldighed eller deres ambitioner.

(4) Han var af natur streng, ikke kun imod sine rivaler, som han aldrig forpassede en lejlighed til at provokere, men også imod sine elever, som også Horats skriver når han kalder ham 'pryglelysten',¹⁹ og Domitius Marsus når han skriver:²⁰

Hvis nogen enten med ris eller stok Orbilius slog til.

(5) Han afholdt sig ikke engang fra at forfølge de førende mænd. Han var stadig ukendt, da han ved et velbesøgt retsmøde aflagde vidnesbyrd; han blev spurgt af Varro Murena, den anden sides advokat, om hvad han bedrev og hvilket fag han udøvede, og svarede at han flyttede pukkelrygge fra solen ind i skyggen (Murena havde nemlig en pukkel).

(6) Han levede næsten til han blev hundrede år, men havde længe forinden mistet hukommelsen, som man ser af Bibaculus' vers:²¹

Orbilius, hvor er han, glemselslitterat?

I Beneventum kan man se en marmorstatue af ham på venstre side af Kapitol, som afbilder ham siddende iklædt pallium og med to bogkasser ved sin side. Han efterlod en søn ved navn Orbilius, som også var lærer og grammatiker.

L. Ateius Philologus

[10.] (1) L. Ateius Philologus, en frigiven, blev født i Athen. (2) Juristen Cato Ateius siger om ham at han var en retor blandt grammatikere, en grammatiker blandt retorer.

I den bog hvor han går i rette med Sallust for i sine værker at have affekteret en gammeldags sprogdragt, skriver Asinius Pollio således:

I den henseende fik han især hjælp fra en mand ved navn Ateius, som var latinsk sproglærer for os da vi var drenge, og som senere lyttede og gav forskrifter når vi deklamerede; selv kaldte han sig kort og godt Philologus.

18. Titlen (som skyldes en rettelse af Turnebus, håndskrifterne har det meningsløse *perialogos*) betyder noget i retning af *Om respektløshed*.

19. *Hor. Epist. 2. 1. 70.*

20. *Domitius Marsus frg. 4 Courtney.*

21. *M. Furius Bibaculus frg. 3 Courtney.*

(3) Ateius selv skrev til Laelius Herma, at han havde gjort store fremskridt i græsk litteratur, en del i den latinske, at han var elev af Antonius Gniphos og siden hen underviste som dennes arvtager,²² at han havde haft mange fremtrædende unge mænd i sin skole, blandt hvilke brødrene Ap. og Pulcher Claudius,²³ som han også fulgte med i provinsen.

(4) Han antog tilsyneladende navnet Philologus fordi han ligesom Eratosthenes, den første der tillagde sig dette tilnavn, regnedes for at være en mand af bred og mangesidet lærdom. (5) Det fremgår sandelig også af hans afhandlinger, selvom der kun er overlevet ganske få; men at der var en stor mængde, viser et andet brev til den omtalte Herma: "Glem ikke at anbefale andre mine materialer om alskens emner, som jeg, som du ved, har sammenfattet i ottehundrede bøger."

(6) Senere i livet knyttede han sig til C. Sallustius som en nær ven, og da denne var død, til Asinius Pollio. Da begge de to ville til at skrive et historieværk, skrev Ateius til den ene et rids af den romerske historie, som han kunne bruge som han ville, og den anden rådgav han i stilistiske spørgsmål.

Af denne grund undrer det mig desto mere at Asinius mente at Ateius plejede at samle på gamle ord og udtryksmåder for Sallust, idet han jo vidste at han aldrig gav ham selv andet råd end at skrive letforståeligt, ordentligt og efter eget sprogøre, og at han frem for alt skulle undgå Sallusts uklarheder og vovede metaforik.

P. Valerius Cato

[11.] (1) P. Valerius Cato skal ifølge nogle have været frigiven til en vis Bursenus fra Gallien. Selv skriver han i den lille bog med titlen *Indignatio* at han var fribåren og forældreløs, og at det derfor i Sullatidens lovløshed var så meget desto nemmere at berøve ham hans fædreearv.

22. Vahlens rettelse af håndskrifternes umulige tekst; der er ingen endegyldig løsning på problemet; nogle håndskrifter har hvor Vahlen skriver *heredem*, arvtager, det uforståelige *haere*, nogle har *Hermam*, hvilket ikke i sammenhængen giver mening.

23. Sandsynligvis brødrene Ap. Claudius Pulcher, sønner af C. Claudius Pulcher (praet. 56 f.v.t.). Den ældre (= Ap. Claudius = *Ap. maior*) blev consul 38 f.v.t., den yngre (= Pulcher Claudius = *Ap. minor*) blev adopteret af sin farbror Ap. Claudius Pulcher og antog slægtens tilnavn som fornavn.

Han havde mange fornemme elever, og han syntes at være meget velegnet som lærer, især for dem der interesserede sig for poesi, hvilket i hvert fald fremgår af disse vers:²⁴

*Cato sproglæreren, latinsk sirene,
Læser digtere, som endog han skaber.*

(2) Foruden bøger om grammatik skrev han også digte, og for de mest vellykkede af dem regnes Lydia og Diana. Ticide omtaler Lydia således:²⁵

Lydia, hver litterats elskede skat – var en bog.

Cinna omtaler Diana:²⁶

Må gennem sekler bestå vor gode ven Catos Dictynna.

(3) Han nåede en meget høj alder, men levede i dyb fattigdom og næsten fuldstændig hjælpeløshed tilbagetrukken i en beskeden hytte efter at han måtte afhænde sin villa i Tusculum til sine kreditorer. Det skriver Bibaculus om:²⁷

*Når man ser huset hvor min Cato lever,
rustenrødt farvet, bygget helt af bjælker,
og en klejn have, vogtet af Priapus,
da må man undres over denne lærdom:
Alle fag han behersker, har han mestret;
blot tre kálho'der og et halvt pund speltmel,
to små klaser af druer under taget
skal ernære ham i hans høje alder*

Og et andet sted:²⁸

*Catos hus, Gallus, det i Tusculum har
Kreditorerne sat til salg i byen
Undres må man, den mageløse lærer,
Han, en ferm filolog såvel som digter
og som snildt kunne løse alle gåder,
aldrig lærte sig det: gæld at betale.
Ak! Zenodotos' bryst, og Krates' lever!*

24. *Furius Bibaculus frg. 6 Courtney*. De anonyme vers blev af Scaliger tilskrevet Furius Bibaculus, sikkert på baggrund af sammenfaldet i metrum og emne med de to senere citater.

25. *Ticide frg. 2 Courtney*.

26. *C. Helvius Cinna frg. 14 Courtney*.

27. *Furius Bibaculus frg. 1 Courtney*.

28. *Furius Bibaculus frg. 2 Courtney*.

Cornelius Epicadus

[12.] (1) Cornelius Epicadus var frigiven af diktatoren Sulla og hans tjener i augur-embedet, og han havde hans søn Faustus' særlige gunst. Derfor præsenterede han aldrig sig selv som andet end frigiven af dem begge.

(2) Den sidste bog som Sulla skrev om sine bedrifter og ikke nåede at lægge sidste hånd på, færdiggjorde han også.

L. Staberius Eros

[13.] (1) L. Staberius Eros [...] ²⁹ blev købt fra et slavehandlerpodium og på grund af sin litterære dannelse frigivet, og han underviste blandt andre Brutus og Cassius. (2) Nogle skriver at han i sin anstændighed tog imod proskriberede mænds sønner som elever uden betaling i Sullatiden.

Curtius Nicia

[14.] (1) Curtius Nicia omgikkes med Cn. Pompeius og C. Memmius; men da han havde overbragt breve fra Memmius til Pompeius' hustru ³⁰ om ægteskabsbrud, røbede hun ham, hvilket fik Pompeius til at fatte vrede og forvise Nicia fra sit hus.

(2) Han var også ven med M. Cicero, og i et brev fra Cicero til Dolabella læser vi følgende om ham: ³¹

Der foregår ikke noget i Rom som jeg tror du bryder dig om at vide; medmindre du måske er interesseret i at jeg sidder som dommer i en sag mellem vor ven Nicia og Vidius. Den ene kalder vist to vers til vidne om en tilbagebetaling af en gæld til Nicia, den anden forsyner dem som en anden Aristarchos med obelus; min opgave er det, som var jeg en af de gamle kritikere, at afgøre om det er digterens eget værk eller en interpolation.

(3) I et andet brev, til Atticus, skriver han: ³²

Hvad angår det du skriver til mig om Nicia, hvis blot det stod sådan til med mig at jeg kunne nyde godt af hans gode menneskelighed, så ville jeg intet hellere end at have ham hos mig; men nu er ensomhed og tilbagetrukkethed min opgave. Desuden kender

29. Håndskrifterne har det meningsløse *nametra*, hvor man ville forvente en angivelse af Eros' oprindelse, fx *natione Thrax*, som Funaioli foreslog.

30. Cornelia Metella, som blev gift med Pompeius i 52 f.v.t.

31. *Cicero Epist. ad Fam.* 9. 10. 1 (*Shackleton-Bailey nr. 217*), beg. af 45 f.v.t.

32. *Cicero Epist. ad Att.* 12. 26. 2 (*Shackleton-Bailey nr. 265*), marts 45 f.v.t.

du godt Nicias svage helbred, hans magelighed og hans skemalagte livsførelse. Hvorfor skulle jeg da have lyst til at være ham til besvær, når han ikke kunne være behageligt selskab for mig?

(4) Hans bøger om Lucilius har også fundet Santras godkendelse.

Lenaeus

[15.] (1) Lenaeus var Pompeius Magnus' frigivne og ledsagede ham på næsten alle hans felttog. Da Pompeius og hans sønner var døde, ernærede han sig ved sin skole. Han underviste i Carinae³³ tæt ved Tellus' tempel, i samme kvarter hvor Pompeius' hus havde ligget.

(2) Han var så hengiven til mindet om sin patron, at han heglede historikeren Sallust igennem i en meget bitter satire,³⁴ fordi han havde beskrevet Pompeius som "et ærligt ansigt, men en skamløs sjæl." Han kalder Sallust liderlig, en grovæder, en vindbøjtel og en fråser, og skriver at han både i sin livsførelse og i sine skrifter er uhyrlig, at han er fuldstændig blottet for dannelse, og at han har stjålet Catos gammeldags sprogdragt.

(3) Det er også skrevet om ham, at han som dreng slap ud af sine lænker og flygtede til sin hjemstavn, og da han dér havde uddannet sig i de frie kunster, ville han købe sin frihed, men han blev frigivet uden betaling på grund af sit talent og sin lærdom.

Q. Caecilius Epirota

[16.] (1) Q. Caecilius Epirota blev født i Tusculum og var en frigiven af den romerske ridder Atticus, ham som Ciceros breve er adresseret til. Da han var lærer for sin patrons datter, der var gift med M. Agrippa, og blev ramt af en mistanke om at han stod i forhold til hende, blev han vist bort og knyttede sig i stedet til Cornelius Gallus, som han levede med i et nært venskabsforhold, hvilket var et af Augustus' tungestvejende anklagepunkter mod Gallus.

(2) Efter Gallus' fordømmelse og død åbnede Epirota en skole, men på de vilkår at han kun ville undervise ganske få, og kun unge mænd der havde aflagt deres *toga praetexta*, medmindre han ikke så sig i stand til at afvise faderen.

33. *Carinae* var nogle bygninger (der iflg. Serv. ad Aen. 8. 361 lignede skibskøle) ved Eskvilinhøjens sydvestlige skråning.

34. Evt. spor af Lenaeus' *Satura*: Courtney s. 145.

(3) Han siges at have været den første til at holde ekstemporaldiskussioner på latin, den første til at optage Vergil og andre nye digtere på sit pensum, hvilket Domitius Marsus omtaler i dette vers:³⁵

Epirota, du amme for digtere, unge og sarte.

M. Verrius Flaccus

[17.] (1) M. Verrius Flaccus, en frigiven, blev meget berømt for sin undervisningsmetode. For at udvikle sine elevers skarpsindighed plejede han nemlig at sætte de elever op mod hinanden, som var nået lige langt, idet han ikke blot bestemte emnet for skriveøvelsen, men også den præmie som blev tildelt sejrherren, gerne en gammel bogrulle, enten særligt smuk eller sjælden.

(2) Af den grund blev han også udvalgt af Augustus som lærer for hans børnebørn og flyttede til Palatium med hele sin skole, dog på den betingelse at han fra da af ikke tog imod nye elever; han underviste i atriet i Catulus' hus, som på den tid var en del af Palatium, og han modtog 100.000 sesterts om året.

(3) Han døde i en høj alder under Tiberius. Der står en statue af ham i Praeneste i den øvre del af forum i nærheden af exedraen, hvor han havde offentliggjort de af ham selv udfærdigede *fasti* som en indskrift på marmorvæggen.³⁶

L. Crassicius

[18.] (1) L. Crassicius, af fødsel tarentiner, af rang frigiven, havde Pasicles som *cognomen*, men ændrede det snart til Pansa. (2) Han begyndte med at arbejde ved teatret og var medhjælper for mimeforfatterne. Senere underviste han i et anneks,³⁷ indtil han efter udgivelsen af sin kommentar til *Smyrna* blev så berømt, at man skrev følgende vers om ham:³⁸

Andre end Crassicius vil Smyrna ikke betro sig.

Stop, I ulærde folk, at søge dén ægteseng.

Andre end Crassicius vil hun aldrig tage til ægte;

35. *Domitius Marsus frg. 3 Courtney.*

36. De såkaldte *Fasti Praenestini*, hvis rester findes i Museo Nazionale i Rom, udgivet i *CIL I2*, s. 230–239.

37. En *pergula*, som også kan rumme butik, værtshus osv.; en slags *taberna* i første sals højde.

38. *Courtney s. 306.*

Kun han kender til alt hvad hun har inderst i sig.

(3) Selvom han nu havde mange fornemme elever, deriblandt Iullus Antonius, triumvirens søn, og endda blev sammenlignet med Verrius Flaccus, lukkede han pludselig sin skole og blev tilhænger af Q. Sextius' filosofiske skole.

Scribonius Aphrodisius

[19.] (1) Scribonius Aphrodisius, slave og elev af Orbilius, blev siden købt og frigivet af Scribonia, Libos datter, som havde været Augustus' første hustru. Han underviste på samme tid som Verrius, (2) og skrev et modsvar til dennes bøger om retskrivning, ikke uden at angribe hans videnskab og hans karakter.

C. Iulius Hyginus

[20.] (1) C. Iulius Hyginus var Augustus' frigivne og af nationalitet hispaner – selvom nogle mener at han var alexandriner, ført til Rom af Cæsar som dreng efter Alexandrias erobring. Med stor iver gik han hos og efterlignede Cornelius Alexander, en græsk grammatiker, som på grund af sin viden om gamle dage blev kaldt Polyhistor af mange og Historia af nogle.

(2) Han var forstander for det palatinske bibliotek, men havde ikke desto mindre mange elever. Han var en nær ven af digteren Ovid og af historikeren og konsularen Clodius Licinus, som beretter at han døde i dyb fattigdom og i sit liv blev forsørget af Licinus' egen gavmildhed.

(3) Iulius Modestus var hans frigivne, en mand der fulgte i sin patrons fodspor i sine studier og i sin lære.

C. Melissus

[21.] (1) C. Melissus blev født som fri i Spoletum, men på grund af uenighed mellem hans forældre blev han sat ud. Den mand han blev opfostret af, sørgede ved sin omsorg og flid for at han nåede til den højere dannelse, og han blev givet i gave til Maecenas som grammatiker.

(2) Da han hos Maecenas så sig velkommen og yndet som var han en ven, forblev han i slavestanden, selvom hans mor hævdede at han var fribåren, idet han foretrak den stilling han havde frem for sin sande herkomst. (3) Derfor blev han snart frigivet og

vandt endda Augustus' yndest. Efter dennes anvisning påtog han sig ansvaret for at indrette et bibliotek i Octavias søjlehal.

(4) Han skriver selv at han i en alder af tres år begyndte at forfatte små bøger med titlen *Ineptiae* (Dumheder), som nu går under titlen *Ioci* (Vittigheder); han færdiggjorde 150 og tilføjede senere flere bøger med forskellige emner. Han grundlagde også en ny type *togata*, som han kaldte *trabeata*.³⁹

M. Pomponius Porcellus

[22.] (1) M. Pomponius Porcellus⁴⁰ var en meget pedantisk sprogrøgter for det latinske sprog; engang da han talte i et retsproces (undertiden fungerede han nemlig også som advokat), havde hans modstander begået en soløcisme, som han blev ved med at gå i rette med så længe, at Cassius Severus måtte bede dommerne om udsættelse, så hans part også kunne hente en grammatiker, siden Porcellus tilsyneladende ikke mente at uenigheden mellem parterne handlede om et retsspørgsmål, men om en soløcisme.

(2) Da han engang havde kritiseret et ualmindeligt ord i en af Tiberius' taler, og Ateius Capito hævdede at det rigtig nok var et brugbart latinsk ord, og selv hvis det endnu ikke var, skulle det nok blive det, svarede han: "Capito lyver. Du, Cæsar, er nemlig nok i stand til at give borgerret til mennesker, men ikke til ord."

(3) At han engang havde været bokser, antyder Asinius Gallus i dette epigram:⁴¹

*Han der engang lærte "Ho'det til venstre!"; blev til vor glossator;
Bruger ej dertil sin mund – næverne bruger han helst.*

39. *Trabea* er navnet på en særlig ceremoniel dragt som især forbindes med ridderstanden; det er uvist hvilken kvalitativ forskel der har været mellem denne type komedie og den togaklædte, *fabula togata*. Om *trabeata* vides næppe mere end der står her.

40. Rettet fra *Marcellus* med jævnførsel af Dio Cassius 57. 17. 1-3 og Seneca, *Suasoriae* 2. 13.

41. *Courtney* s. 342.

Q. Remmius Palaemon

[23.] (1) Q. Remmius Palaemon fra Vicetia var husslave hos en kvinde; først, siger man, lærte han væverhåndværket, og senere, da han fulgte sin frues søn til skole, lærte han at læse. (2) Senere blev han frigivet og underviste i Rom. Han havde førstepladsen blandt grammatikerne, selvom han var berygtet for alle mulige laster, og både Tiberius og senere Claudius erklærede at der ikke var nogen til hvem man mindre burde overlade uddannelsen af drenge og unge mænd.

(3) Han fængslede folk dels med sin bemærkelsesværdige hukommelse, dels med sin letflydende tale; han improviserede endda digte på stedet, og han skrev på forskellige og ualmindelige versemål.

(4) Han var så arrogant at han kaldte M. Varro for en orne, at han sagde at litteraturen blev født med ham og ville dø med ham, at det ikke var tilfældigt at hans navn fandtes i *Bucolica*, men fordi Vergil forudså at der engang ville komme en Palaemon der skulle sidde til doms over alle digtere og digte.⁴² Han pralede også af at han engang var blevet skånet af en flok landevejsrøvere på grund af sit berømte navn.

(5) Han var så hengiven til sit vellevned at han gik i bad mere end én gang om dagen og ikke havde midler til at dække sine udgifter, selvom han på sin skole tjente 400.000 sesterts om året og ikke meget mindre på sine besiddelser. (6) Dem var han meget optaget af, idet han drev værksteder der producerede tøj til salg, og han gav sin landbrugsjord så megen opmærksomhed, at en vinstok, som han egenhændigt havde plantet, bar druer hver dag i året.

(7) Men han led især af et umætteligt begær efter kvinder, og det i den grad at hans mund fik et dårligt ry. Man siger at han blev offer for en kløgtig vittighed: da en mand mødte ham i en menneskemængde og det ikke lykkedes ham at undvige Palaemons kys, sagde manden: "Vil du slikke alle du ser komme farende?"

42. I Vergils tredje ekloge (50-111) optræder en Palaemon, der agerer dommer i sangstriden mellem Menalcas og Damoetas.

M. Valerius Probus

[24.] (1) M. Valerius Probus fra Berytos forsøgte længe at blive udnævnt til centurion, indtil han af lede over det vendte sig mod studierne. (2) Han havde nemlig læst nogle gamle bøger hos en skolelærer⁴³ i provinsen, hvor mindet om de gamle forfattere endnu bestod og ikke var helt ryddet af vejen som i Rom.

Han blev grebet af lyst til at genlæse disse gamle forfattere med større omhu og til at lære andre at kende, selvom han godt vidste at de alle var ringeagtede og snarere tjente til spot end til ære og indtjening for dem der læste dem, men han holdt ikke desto mindre fast i sin beslutning.

Han anskaffede sig mange afskrifter, som han sørgede for at rette, forsyne med interpunktionstegn og kommentere, og han viede sig til denne del af grammatikken og ingen anden.

(3) Han havde ikke i egentlig forstand elever, snarere tilhængere. Han underviste nemlig aldrig på en måde hvor han opførte sig som lærer; om eftermiddagen tog han imod en eller to, allerhøjst tre eller fire ad gangen, og liggende på en chaiselong holdt han lange og almindeligt orienterede samtaler og læste nogle gange op, men meget sjældent.

(4) I sin levetid udgav han kun få og små værker om nogle petitesser, men han efterlod sig en ikke ringe samling af betragtninger over gammeldags sprog.

Retorikkens historie i Rom

[25.] (1) Ligesom grammatikken blev også retorikken sent modtaget hos os, endda med større vanskelighed, for det er et faktum at den til tider endog var ulovlig at udøve. (2) For at der ikke skal være nogen tvivl derom, tilføjer jeg en gammel senatsbeslutning og et censoredikt:⁴⁴

I C. Fannius Strabos og M. Valerius Messalas konsulatsår søgte prætoren M. Pomponius senatets råd. Da man havde drøftet filosoffer og retorer, blev det om den sag besluttet, at prætoren M. Pomponius skulle tage sig af det og, på en sådan vis som måtte forekomme ham bedst for staten og i overensstemmelse med hans egne forpligtelser, sørge for at de ikke skulle befinde sig i Rom.

43. En *grammatista*, ikke en *grammaticus*, jf. kap 4.

44. 161 f.v.t. Dette og det følgende censoredikt findes også citeret hos Gellius, 15. 11.

Nogen tid efter udgav censorerne Cn. Domitius Ahenobarbus og L. Licinius Crassus et edikt vedrørende de samme:⁴⁵

Det er blevet meddelt os at der findes nogle mennesker der har indstiftet en ny lære, og at ungdommen flokkes til dem i deres skole; at de har givet sig selv navn af latinske retorer; at unge mennesker spilder hele dage hos dem. Vore forfædre bestemte hvad de ønskede at deres børn skulle lære, og hvilke skoler de skulle besøge. Disse nye ting, som ikke stemmer overens med sædvanen og forfædrenes skikke, behager ikke og forekommer ikke tilbørlige. Af den grund ser vi det som vores pligt at udtrykke vores mening, både over for dem som holder den slags skole, og over for dem som besøger dem: det behager os ikke.

(3) Med tiden viste det sig at også retorikken var anvendelig og anstændig, og mange dyrkede den, både for at kunne forsvare sig og for ærens skyld.

Cicero plejede at deklamere på græsk helt indtil sit prætur, men på latin endog da han var ældre, og tilmed sammen med konsulerne Hirtius og Pansa, som han kaldte *sine disciple* og *velvoksne praetexta-bærere*.⁴⁶ Om Cn. Pompeius har nogle historikere skrevet at han selv under borgerkrigen genoptog sine øvelser i deklamation for bedre at kunne tale imod C. Curio, en meget begavet ung mand der forsvarede Cæsars side. M. Antonius og Augustus selv skal ikke engang have afbrudt deres øvelser under krigen ved Mutina. I sit første regeringsår deklamerede Kejser Nero offentligt, hvad han havde gjort to gange før. Adskillige talere udgav også deres deklamationer.

Følgelig blev folk grebet af stor interesse for retorikken, og der fremkom en stor mængde lærere og lærde; så populær var retorikken at der var nogle der fra fattige kår nåede til senatorstanden og de højeste embeder.

(4) Men alle havde ikke den samme undervisningsmetode, og den enkelte brugte heller ikke altid den samme, men hver trænede sine elever på forskellige måder. De plejede at udtrykke bevingede ord på stadig forskellige måder, med alle mulige talefigurer, med eksempler og lignelser; de udfoldede fortællinger først kort og fyndigt, siden længere og mere ordrigt; nogle gange oversatte de græske skrifter; de priste eller lastede berømte mænd; nogle traditioner som var nyttige eller nødvendige for samfundslivet lod de fremstå som farlige og overflødige; ofte gjorde de fabler trovær-

45. Ediktet er fra 92 f.v.t.

46. Bemærkningen findes ikke i Ciceros bevarede forfatterskab, men genfortælles også i Sen. Contr. 1. praef. 11. Hirtius og Pansa var konsuler i 43 f.v.t., men konsulerne havde næppe tid til at lave taleøvelser hos Cicero på den tid, da de begge døde i foråret under kampene mod Antonius.

dige eller utroværdige, en genre som grækerne kalder *theseis*, *anaskeuai* og *kata-skeuai*.⁴⁷ I tidens løb gik disse øvelser gradvis af mode, og man gik over til kontroverser.

(5) De tidlige kontroverser tog udgangspunkt i historiske begivenheder, sådan som man da også stadig gør nogle gange, eller i det virkelige liv, hvis der for nylig var indtruffet en eller anden begivenhed; derfor plejede man også at angive emnet med dets virkelige navne. Sådan forholder det sig i hvert fald med de samlede og udgivne kontroverser, og det skulle ikke være uvedkommende for eksemplets skyld at anføre en eller to af dem ordret:

Engang om sommeren var nogle unge mænd fra Rom ankommet til Ostia, og da de var kommet ned til kysten, henvendte de sig til nogle fiskere der var ved at trække nettene i land, aftalte hvor meget de skulle betale for at købe fangsten, og betalte prisen; de ventede længe, mens nettene blev trukket i land. Da nettene var kommet i land, indeholdt de ingen fisk, men en tilsyet kurv fyldt med guld. Køberne hævdede at fangsten var deres, fiskerne at den tilhørte dem.

Da en slavehandler bragte de slaver han havde til salg fra borde i Brundisium, havde han klædt en smuk og værdifuld dreng i toga praetexta og forsynet med en amulet fordi han var bange for tolderne; han skjulte let sit svindelnummer. Han nåede til Rom, sagen kom for en dag, og man forlangte at drengen skulle frigives, fordi han efter herrens egen vilje var fri.

Engang kaldte man dem med den græske betegnelse *hypotheseis*, men senere kaldte man dem på latin *controversiae*, enten *fictae* eller *iudiciales*.

Retorerne i Rom

(6) Berømte retoriklærere som der findes skriftligt vidnesbyrd om, er det ikke nemt at finde flere af end dem som jeg nu vil berette om.

L. Plotius Gallus

[26.] (1) L. Plotius Gallus. Om ham skriver Cicero i et brev til M. Titinius følgende:⁴⁸

Jeg kan personlig huske at dengang jeg var dreng, var en vis Plotius den første der begyndte at undervise på latin. Folk flokkedes om ham, og alle de dygtigste blev trænet hos ham, og jeg ærgrede mig over at jeg ikke måtte gøre det samme. Jeg blev imidlertid holdt tilbage af meget lærde mænds autoritet, de var nemlig af den mening at medfødt talent bedre kunne udvikles med øvelser på græsk.

47. Hhv. diskussioner (*quaestio*), gendrivelsler (*refutatio*) og bevisførelser (*confirmatio*).

48. Brevet findes ikke blandt de overleverede breve fra Cicero, og M. Titinius er i øvrigt ukendt.

(2) M. Caelius antyder om den samme mand (han levede nemlig meget længe), i den tale han holdt til forsvar for sig selv mod en anklage om vold, at han havde forfattet anklagetalen for Atratinus, hans anklager. Uden at nævne hans navn kalder Caelius ham for en "bygekornsretor" og håner ham som opblæst, upålidelig og nederdrægtig.⁴⁹

M'. Otacilius Pitholaus

[27.] (1) M'. Otacilius Pitholaus siges at have været slave og efter gammel skik endda at have tjent som dørvogter i lænker, indtil han på grund af sit talent og sin litterære dannelse blev frigivet og støttede sin patron i en anklage.

(2) Derefter blev han lærer i retorik, underviste Cn. Pompeius Magnus og beskrev hans fars bedrifter såvel som hans egne i adskillige bøger. Efter Cornelius Nepos' mening var han den første frigivne til at give sig til at skrive historie, en genre som hidtil havde været forbeholdt fornemme mænd.⁵⁰

M. Epidius

[28.] (1) M. Epidius åbnede en retorikskole da han var blevet dømt for bagvaskelse, og underviste blandt andre M. Antonius og Augustus. Da de to engang havde kritiseret Ti. Cannutius for især at følge i Servilius Isauricus' fodspor i statsførelsen, svarede Cannutius at han hellere ville være elev af consularen Isauricus end af bagvaskeren Epidius.

(2) Denne Epidius roste sig af at være efterkommer af C. Epidius fra Nuceria, som ifølge legenden engang styrtede i floden Sarnus' udspring, kort efter kom frem igen med gyldne horn, straks efter forsvandt, og blev regnet for en gud.

Sextus Clodius

[29.] (1) Sextus Clodius fra Sicilien var både lærer i latinsk og græsk veltalenhed. Han havde dårlige øjne og en vittig tunge og plejede at sige at han havde slidt⁵¹ begge øjne op i sit venskab med M. Antonius, triumviren; om dennes hustru Fulvia, hvis ene

49. 56 f.v.t.; Ciceros forsvarstale for Caelius i samme sag er bevaret.

50. Sandsynligvis i værket *De historicis latinis*, hvoraf biografierne om Atticus og Cato d. æ. er bevarede.

51. Følgende konjekturen *extrisse*.

kind var lidt opsvulmet, sagde han at hun fristede hans spidse pen. Antonius syntes ikke af den grund mindre om ham, måske snarere omvendt.

(2) Da Antonius senere var blevet konsul, modtog han også en stor pengegave, hvilket Cicero kritiserer ham for i de philippiske taler:⁵²

Du tilkalder for sjovs skyld en lærer, efter din og dine svirebrødres dom en professionel talelærer, som du gav lov til at sige til dig, hvad han ville, uden tvivl en vittig fyr, men det er jo også en nem opgave at komme med vittige indfald om dig og dine. (...) Og sikke dog et honorar denne talelærer fik! Hør godt efter, ærede senatorer, og tænk på de sår, der er tilføjet staten! To tusinde jugera af den leontinske slette tildelte du talelæreren Sextus Clodius, endda skattefrit. Så meget måtte det romerske folk betale, for at du kunne tage undervisning i at være et fjols.

C. Albucius Silus

[30.] (1) C. Albucius Silus fra Novaria; mens han bestred embedet som ædil i sin hjemby og en dag sad dommer, blev han grebet ved fødderne af dem han dømte, og revet ned fra tribunalet. Dette fandt han så uværdigt at han straks begav sig mod byporten og videre mod Rom, hvor han blev optaget i taleren Plancus' følge; Plancus havde den vane at bede en anden om at tale først inden han deklamerede. Denne opgave tog Albucius Silus på sig og udførte den på en sådan manér at Plancus måtte forblive tavs: han turde ikke tage konkurrencen op.

(2) Af den grund blev han kendt og åbnede sin egen skole; når emnet for kontroversen var givet, plejede han at begynde siddende, og når han til sidst var blevet rigtig varm, rejste han sig og bragte talen til ende. Han deklamerede på forskellige måder: Nogle gange storladent og smykket, nogle gange, for at han ikke kun skulle regnes for en skolemester, i en knap og folkelig stil, som kun netop hævede sig over gadesproget.

(3) Han førte også sager for retten, men kun ganske sjældent, for han udsøgte sig kun de største sager, og holdt aldrig andet end den afsluttende tale. (4) Senere trak han sig tilbage fra forum, dels af skam, dels af frygt. Under en sag for hundredemandskollegiet anklagede han nemlig engang sin modstander for at være pligtforsømmende over for sine forældre, og da han havde fordret denne ed af ham, velsagtens som en slags retorisk figur: "Sværg ved din faders og moders aske, som ligger ubegravede hen," såvel som andet af samme slags, tog modstanderen imod udfordringen, dommerne godtog det, og han tabte sagen med et stort tab af popularitet til følge.

52. Cic. Phil. 2. 42, 43, overs. Sven Helles (med mindre tilpasninger). Oktober 44.

(5) En anden gang, under en mordsag i Mediolanum for proconsulen L. Piso,⁵³ hvor han var forsvarer, holdt liktorene bifaldsytringerne fra at blive for meget, og det gjorde ham så arrig, at han begræd Italiens tilstand, som om landet atter var ved at blive gjort til en provins, og tilmed anræbte han M. Brutus (der var en statue af ham i nærheden) som lovenes ophavsmand og garant for friheden, og for det blev han næsten selv dømt.

(6) Da han var blevet en gammel mand var han plaget af bylder og vendte tilbage til Novaria. Dér kaldte han folket sammen, og da han omhyggeligt, som om han talte til en folkeforsamling, havde fremlagt årsagerne til at han havde besluttet sig for at dø, holdt han op med at tage føde til sig.

Fragmenter⁵⁴

[**frg. 1 = 31.**] (2004 efter Abraham, 13 f. Kr.) Retoren L. Cestius Pius fra Smyrna underviste i latin i Rom.

[**frg. 2 = 32.**] (2013 e. A., 4 f.Kr.) M. Porcius Latro var en latinsk deklamator der tog sit eget liv på grund af ubehaget ved en dobbelt firedagesfeber.

[33.] <Q. Curtius Rufus.>

[34.] <L. Valerius Primanus.>

[35.] <Verginius Flavus.>

[**frg. 3 = 36.**] (2072 e. A., 56 e.Kr.) Staius Ursulus fra Tolosa vandt sig berømmelse ved at undervise i retorik i Gallien.

[**frg. 4 = 37.**] (2060 e. A., 44 e.Kr.) P. Clodius Quirinalis fra Arelate underviste enestående i Rom.

[**frg. 5 = 38.**] (2064 e. A. 48 e.Kr.) M. Antonius Liberalis, en latinsk retor, stredes meget alvorligt med Palaemon.

[**frg. 6 = 39.**] (2092 e. A., 76 e.Kr.) Sex. Iulius Gabinianus, en retor af stor navnkundighed, underviste i Gallien.

53. Sandsynligvis 14 f.v.t.

54. Fragmenterne 1-7 stammer fra Hieronymus' *Chronica* (se indl.). Hieronymus daterer efter Abraham (e.A.), almindelige før/efter Kristus er tilføjet. Kapitlerne 33-35 og 41 er overskriftmæssigt tilføjet efter indholdsfortegnelsen.

[frg. 7 = 40.] (1) (2084 e. A., 68 e.Kr.) M. Fabius Quintilianus føres til Rom af Galba. (2) (2104 e. A., 88 e.Kr.) Quintilianus, fra Calagurris i Hispania, var den første der åbnede en offentlig skole i Rom og modtog salær fra statskassen; han var berømt.

[41.] <C. Iulius Tiro.>

Register

Henvisninger gælder kapitel og afsnit. Indholdsfortegnelsen ([ind]) er ikke medtaget.

Navne er ordnet efter slægtsnavn; hvor dette princip ikke er muligt, efter det almindelig kendte navn. I parentes er medtaget de evt. dele af navnene som ikke fremgår af DGR. Usikre identifikationer stemmer overens med Kasters.

Navne i *kursiv* er værktitler. Værktitler er beholdt i deres latinske form hvor der angives en egentlig titel, fx *Annales* (Ennius), mens bøger hvis indhold angives, er oversatte, fx *Om retskrivning* (Verrius Flaccus).

Henvisninger med **fed** er til den pågældendes biografi. * ud for en henvisning betegner at værket eller forfatteren (hvis ingen værktitel angives) citeres. † angiver en henvisning til fragmenterne.

A	† Arelate, <i>frg. 4</i>
Aeficius Calvinus, s. Calvinus	Aristarchos, 2. 1; 14. 2
L. Aelius Lanuvinus, 3. 1, 2	Atratinus, s. Sempronius
Agrippa, s. Vipsanius	Attalos (d. 2.?), 2. 1
Ahenobarbus, s. Domitius	Asien, 6. 1
C. Albucius Silus, 30	Asinius Gallus, *22. 3
Alexandria, 7. 1; 20. 1	Asinius Pollio, 10. *2, 6
Andronicus, s. Pompilius	Ateius Capito, 22. 2
<i>Annales</i> (Ennius), 2. 2; 8. 3	Ateius, s. Cato
M. Antonius, 28. 1; 29. 1, 2	Ateius Philologus, 7. 3; 10
Iullus Antonius, 18. 3	Athen, 10. 1
M. Antonius Gniphos, 7; 8. 2; 10. 3	Atticus, s. Pomponius
† M. Antonius Liberalis, <i>frg. 5</i>	Augustus, s. Iulius
Aphrodisius, s. Scribonius	Augustus' børnebørn, s. C. og L. Iulius Caesar Vipsanianus
L. Appuleius, 3. 5	Aurelius, s. Opillus
Archelaus, s. Laelius	

B

Beneventum, 9. 1, 6

Berytos, 24. 1

Furius Bibaculus, 4. 2; *9. 6; *11. 3

Breve (Cicero), 14. * 2, *3; 16. 1; *26. 1

Brundisium, 25. 5

Brutus, s. Iunius

Bucolica (Vergil), 23. 4

Bursenus, 11. 1

C

Q. Caecilius Epirota, 16

M. Caelius (Rufus), 26. 2

Caesar, s. Iulius

† Calagurris, *frg.* 7. 2

L. (Calpurnius) Piso (cos. 15 f.v.t.), 30. 5

Aeficius Calvinus, 3. 5

Ti. Cannutius, 28. 1

Carinae, 15. 1

(C.) Cassius (Longinus), 13. 1

Cassius Severus, 22. 1

Cato, s. Valerius

Cato Ateius, 10. 2

Cato, s. Porcius

Q. Catulus, 3. 5

(Q. Lutatius) Catulus (cos. 102 f.v.t.) 17. 2

† L. Cestius Pius, *frg.* 1

Chares, s. Oppius Chares

Cicero, s. Tullius

(Helvius) Cinna, *11. 2

Ap. Claudius Pulcher (to brdr., sønner af
C. Claudius Pulcher praet. 56 f.v.t.)
10. 3

Ti. Claudius Drusus (Caesar), 23. 2

Ti. Claudius Nero (Caesar), 17. 3; 22. 2; 23.
2

Ser. Clodius, 3. 1, 3

Sex. Clodius, 29

Clodius Licinus, 20. 2

† P. Clodius Quirinalis, *frg.* 4

Cornelia Metella, 14. 1

Cornelius Alexander, 20. 1

Cornelius Epicadus, 12

(Cornelius) Sulla (Felix), 12. 1, 2; 13. 2

(Cornelius Sulla) Faustus, 12. 1

Cornelius, s. Gallus

Cornelius, s. Nepos

Corvinus, s. Messala

L. Cotta, 1. 3

L. Crassicius, 18

Crassus, s. Licinius

Cumae, 8. 2

Curtius Nicia, 14

D

Daphnis, s. Lutatius

Diana (Valerius Cato), 11. 2

Dionysios Skytobrachion, 7. 1

(P. Cornelius) Dolabella, 14. 2

Cn. Domitius Ahenobarbus (cos. 96, cens. 92 f.v.t.), 25. 2

Domitius Marsus, *9. 4; *16. 3

E

Ennius (*digter*), 1. 2, 3; 2. 1, 2; 8. 3

Ennius (*grammatiker*), 1. 3

C. Epidius, 28. 2

M. Epidius, 28

Epirota, s. Caecilius

Eratosthenes, 10. 4

Eros, s. Staberius

F

† M. Fabius Quintilianus, *frg.* 7

C. Fannius Strabo (cos. 161 f.v.t.) 25. 2

Fasti Praenestini (Verrius Flaccus), 17. 3

Flaccus, s. Verrius

Fulvia, 29. 1

Furius, s. Bibaculus

G

Galba, s. Sulpicius

Gallia Togata, 3. 6

Gallien, 7. 1; 11. 1; † *frg.* 3, *frg.* 6

Gallus, s. Plotius

Cornelius Gallus, 11. 3; 16. 1, 2

Gnipho, s. Antonius

H

Herma, s. Laelius

(A.) Hirtius, 25. 3

Hispania, 29. 1; † *frg.* 7. 2

Historia, s. Cornelius Alexander

(Q.) Horatius (Flaccus), *9. 4

Hyginus, s. Iulius

I

Iacchus, s. Sescennius Iacchus

Ineptiae (Melissus), 21. 4

Ioci (Melissus), 21. 4

C. Iulius Caesar, 7. 2; 20. 1

C. Iulius Caesar Octavianus Augustus, 16. 1; 17. 2; 19. 1; 20. 1; 21. 2; 28. 1

(C. Iulius Caesar Vipsanianus), 17. 2

(L. Iulius Caesar Vipsanianus), 17. 2

† Sex. Iulius Gabinianus, *frg.* 6

C. Iulius Hyginus, 20

Iulius Modestus, 20. 3

Indignatio (Valerius Cato), 11. 1

M. (Iunius) Brutus, 13. 1; 30. 5

K

Kommentar til Smyrna (Crassicius), 18. 2

Krates fra Mallos, 2. 1; 11. 3

L

Laelius Archelaus, 2. 2

Laelius Herma, 10. 3, 5

Lampadio, s. Octavius

Lanuvinus, s. Aelius

Latro, s. Porcius
 Lenaeus Pompeius, 2. 2; 15
 Liberalis, s. Antonius
 L. Licinius Crassus, 25. 2
 Licinus, s. Clodius
 Livius (Andronicus), 1. 2
 Lucilius, 2. 2; 14. 4
 Lutatius Daphnis, 3. 5
Lydia (Valerius Cato), 11. 2
M
 Maecenas, 21. 1, 2
 Makedonien, 9. 1
 Marsus, s. Domitius
 Mediolanum, 30. 5
 C. Melissus, 3. 5; 21
 C. Memmius, 14. 1
 Messala Corvinus, s. Valerius
 Metellus Numidicus, 3. 2
 Modestus, s. Iulius
 (L. Munatius) Plancus (cos. 42 f.v.t.), 30. 1
 Murena, s. Terentius
N
 Naevius, 2. 2
 Cornelius Nepos, 4. 1; 27. 2
 Nicanor, s. Sevius
 Nicia, s. Curtius
 Novaria, 30. 1, 6
 Numidicus, s. Metellus
 Nuceria, 28. 2
O
 Octavias søjlehal, 21. 2
 C. Octavius Lampadio, 2. 2
 Octavius Teucer, 3. 6
Om bogstaver og stavelser (Ennius), 1. 3
Om Lucilius (Curtius Nicia), 14. 4
Om mine bedrifter (Sulla), 12. 2
Om retskrivning (Verrius Flaccus), 19. 2
Om Sallust (Asinius Pollio), *10. 2
Om spådomskunsten (Ennius), 1. 3
Om versefødder (Ennius), 1. 3
 Aurelius Opillus, 6
 Oppius Chares, 3. 6
 M. Orbilius Pupillus, 4. 3; 8. 3; 9; 19. 1
 Orbilius (søn af ovenst.), 9. 6
 Osca, 3. 5
 Ostia, 25. 5
 M'. Otacilius Pitholaus, 27
 P. Ovidius Naso, 20. 2
P
 Palaemon, s. Remmius
 Palatium, 2. 1; 17. 2
 Pansa, s. Crassicius
 Pansa, s. Vibius
 Pasicles, s. Crassicius
Peri alogias (Orbilius), 9. 3
 Piso, s. Calpurnius

Pitholaus, s. Otacilius
Philippiske taler (Cicero), *29. 2
 Philocomus, s. Vettius
 Philologus, s. Ateius
Pinax (Opillus), 6. 3
 Piso, s. Calpurnius
 Pius, s. Cestius
 Plancus, s. Munatius
 L. Plotius Gallus, 26
 Pollio, s. Asinius
 Polyhistor, s. Cornelius Alexander
 Pompeius Lenaeus, s. Lenaeus
 Cn. Pompeius Magnus, 14. 1; 15. 1, 2; 25. 3; 27. 2
 (Cn.) Pompeius, 15. 1
 (Sex.) Pompeius, 15. 1
 Pompeius' hustru, s. Cornelia Metella
 Pompeius' sønner, s. Cn. og Sex. Pompeius
 M. Pompilius Andronicus, 8
 Pomponia Caecilia Attica, 16. 1
 M. Pomponius (praet. 161 f.v.t.), 25. 2
 (T. Pomponius) Atticus, 14. 3; 16. 1
 M. Pomponius Porcellus, 22
 Porcellus, s. Pomponius
 M. Porcius Cato (Censorius), 15. 2
 † M. Porcius Latro, *frg.* 2
 Praeconinus, s. L. Aelius Lanuvinus
 Praeneste, 17. 3
 Princeps, 4. 6
 Probus, s. Valerius
 Pulcher, s. Claudius
Punicum Bellum (Naevius), 2. 2
 Pupillus, s. Orbilius
Q
 Quintilianus, s. Fabius
 Quirinalis, s. Clodius
R
Register (Pompilius), 8. 3
 Q. Remmius Palaemon, 23; † *frg.* 5
 Rom, 1. 1; 8. 2; 9. 2; 14. 2; 20. 1; 23. 2; 24. 2; 25. 2, 5; 30. 1; † *frg.* 1; *frg.* 4; *frg.* 7. 1, 2
 Rufus, s. Rutilius
 Rutilius Rufus, 6. 1
S
 C. Sallustius (Crispus), 10. 2, 6; 15. 2
 Santra, 14. 4
 Sardinien, 5. 2
 Sarnus, 28. 2
Saturae (Lucilius), 2. 2
Satura (Sevius), *5. 1
 Scribonia, 19. 1
 (L. Sempronius) Atratinus, 26. 2
 (P.) Servilius (Vatia) Isauricus (cos. 48 f.v.t.), 28. 1
 Sescenius Iacchus, 3. 6
 Sevius Nicanor, 5

Q. Sextius, 18. 3
 Scribonius Aphrodisius, 19
 Sicilien, 29. 1
 Skytobrachion, s. Dionysios
 Smyrna, 6. 1; † *frg.* 1
Smyrna (Cinna), 18. 2
 Spoletum, 21. 1
 L. Staberius Eros, 13
 † Staius Ursulus, *frg.* 3
 Stilo, s. L. Aelius Praeconinus
 Strabo, s. Fannius
 Sulla, s. Cornelius
 † (Ser. Sulpicius) Galba (imp.), *frg.* 7. 1
T
 Tarentum, 18. 1
 Tellus' tempel, 15. 1
 (A. Terentius) Varro Murena, 9. 5
 M. (Terentius) Varro, 23. 4
 Teucer, s. Octavius Teucer
 Tiberius, s. Claudius
 Ticida, 4. 2; *11. 2
 M. Titinius, 26. 1
 † Tolosa, *frg.* 3
Trabeata (Melissus), 21. 4
 M. Tullius Cicero, 7. 2; 9. 2; 14. 2; 16. 1;
 25. 3; *26. 1; *29. 2
 Tusculum, 11. 3; 16. 1
U/V
 Valerius Cato, 2. 2; 4. 2; 11;
 M. Valerius Messala (cos. 161 f.v.t.), 25. 2
 (M. Valerius) Messala Corvinus, *4. 2
 M. Valerius Probus, 24
 Q. Vargunteius, 2. 2
 Varro, s. Terentius
 P. Vergilius Maro, 16. 3; 23. 4
 M. Verrius Flaccus, 17; 18. 3; 19. 1
 Vettius Philocomus, 2. 2
 (C. Vibius) Pansa (Caetronianus) (cos. 43),
 25. 3
 Vicetia, 23. 1
 Vidius, 14. 2
 M. (Vipsanius) Agrippa, 16. 1
 Ursulus, s. Staius
Z
 Zenodotos, 11. 3
Zmyrna, s. *Smyrna* (Cinna)

Romerske fornavne

Efter almindelig praksis er romerske fornavne forkortet. Her er opløsningerne af dem der optræder i DGR

A. = Aulus

Ap. = Appius

C. = Gaius

Cn. = Gnaeus

L. = Lucius

M. = Marcus

M'. = Manius

P. = Publius

Q. = Quintus

Ser. = Servius

T. = Titus

Ti. = Tiberius